

**НАМИНАЦЫЙНЫЯ ПРЫВІЛЕІ НА ПАВЯТОВЫЯ ЗЕМСКІЯ ПАСАДЫ
З КНІГ ЗАПІСАЎ МЕТРЫКІ ВЯЛІКАГА КНЯСТВА ЛІТОЎСКАГА ПЕРШАЙ
ПАЛОВЫ 17 СТ. ЯК КРЫНІЦА ПА ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСІ**

Нягледзячы на досьць актыўнае даследаванне кніг запісаў Метрыкі ВКЛ у гісторыяграфіі, на сённяшні дзень нівырашаным, а дакладней, нераспрацаваным, застаецца цэлы блок праблемаў. Звязана гэта, перш за ўсё, са слабым веданнем парадка вядзення справаводчай дакументацыі і кампетэнцыі цэнтральных установаў ВКЛ на працягу 14 – 18 стст. Вынік, а хутчэй, прычына, гэтага – адсутнасць цэласнага ўяўлення пра змест кніг запісаў і іншых відаў кніг Метрыкі з ўвесь час іх фармавання.

У 15 - 16 стст., калі адбываўся практэс вылучэння асобных відаў кніг Метрыкі, для практикі канцылярыі ВКЛ было характэрным аб'яднанне пад адным загалоўкам адрозных па паходжанні (як кніга запісаў 16) ці прызначэнні дакументаў. Толькі пры канцы 16 – першай палове 17 ст. канчаткова склалася відавая і зместавая аднастайнасць кніг Метрыкі. Пры безумоўным дамінаванні пажалаванняў на зямельныя ўладанні пэўную частку аб'ёма кніг запісаў складалі прывілеі на цэнтральныя і мясцовыя пасады ў ВКЛ. Адзначым, што па розных прычынах намінацыйныя прывілеі ў 16 ст. досьць часта траплялі ў кнігі судовых справаў Метрыкі. Намінацыйныя прывілеі з'яўляюцца той часткай кніг запісаў першай паловы 17 ст., якая пачынае займаць усё большы аб'ём з ростом функцый апарату кіравання і адпаведным павелічэннем колькасці пасадаў у дзяржаве, а таксама, не ў апошнюю чаргу, у сувязі з жданнем уладаў забяспечыць сабе падтрымку ў грамадстве праз стварэнне новых урадаў. У некаторых выпадках намінацыйныя прывілеі займаюць дзесяткі старонак запар, як у кнізе запісаў № 111, і складаюць другую па колькасці группу дакументаў пасля зямельных пажалаванняў. Павелічэнне аб'ёма матэрыялаў справаводства, як і колькасці іншых крыніц увогуле, з'яўляецца ў цэлым характэрнай рысай крыніц новага часу не толькі ВКЛ, але і іншых краінаў¹.

Намінацыйныя прывілеі Метрыкі ВКЛ ужо на працягу некалькіх стагоддзяў прыцягваюць увагу даследчыкаў. Такая цікавасць была выкліканая, найперш, тым, што ў кнігі Метрыкі ўносіліся копіі прывілеяў на ўсе залежныя адволі манарха пасады з пазначэннем не толькі імя новага ўрадніка, але і даты яго

¹ Источниковедение: Теория. История. Метод. Источники российской истории: Учеб. пособие. Москва, 1998. С. 324.

зацвярджэння. Звядзенне ў храналагічныя шэрагі імёнаў і датай давала магчы-
масць гісторыкам карыстацца неабходнымі даведачнымі матэрыяламі. Спрабы
апрацаўваць намінацыйныя прывілеі Метрыкі ВКЛ былі прадпрынтыя яшчэ ў
19 ст. Унікальную для свайго часу працу зрабіў Юзаф Вольф, аўтар фундамен-
talnага даследавання “Сенатары і саноўнікі Вялікага Княства Літоўскага 1386 – 1795” (Кракаў, 1885). Кніга ўяўляе сабой даведнік, створаны пераважна на
падставе кніг запісаў Метрыкі. Ю. Вольф апрацаўваў (на жаль, не заўсёды дак-
ладна) частку намінацыйных прывілеяў на цэнтральныя пасады ў ВКЛ. У мэты
кнігі, відавочна, не ўваходзіў усебаковы аналіз намінацыйных дакументаў як
крыніцы. Па-за ўвагай гісторыка засталіся ўсе прывілеі на мясцовыя земскія і
некаторыя іншыя пасады.

Больш стагоддзя праца Ю. Вольфа заставалася адзінай сінтэтычнай апра-
цоўкай намінацыйных прывілеяў архіву канцылярыі ВКЛ. Нельга, аднак, пак-
інуць па-за ўвагай тое, што польскія даследчыкі актыўна выкарыстоўвалі ў дру-
гой палове 20 ст. матэрыялы кніг запісаў, і ў tym ліку, прывілеі на пасады, але
прадметам асобнага аналізу яны становіліся толькі ў кантэксле вырашэння праб-
лемаў гісторыі дзяржаўнага ладу ці, увогуле, даведачнага характару. Працы
А. Закшэўскага і іншых даследчыкаў дэмантруюць прыёмы і методы аналізу
намінацыйных прывілеяў².

З другой паловы 80-х гадоў 20 ст. польскія гісторыкі пачалі выдаваць спісы
ураднікаў асобных рэгіёнаў Рэчы Паспалітай. Сярод з'явіўшыхся за апошнія
15 гадоў зборнікаў найбольшую каштоўнасць для айчыннай гістарычнай на-
вукі ўяўляе том, апрацаўваны Генрыкам Люлевічам і Анджэем Рахубам - “Цэнт-
ральныя ўраднікі і саноўнікі Вялікага Княства Літоўскага” (Курнік, 1994). Кан-
струкцыя кнігі вельмі падобная на аналагічныя польскія тамы серыі і мае выг-
ляд размешчанага ў алфавітным парадку пераліку ўраднікаў і саноўнікаў. Кож-
наму раздзелу-спісу асобаў напярэднічае невялікая гістарычная даведка пра
адпаведную пасаду. Усе асобы ў спісе выступаюць з тытулам, які насліў ў час
намінацыі. Паведамляецца таксама дата намінацыі, па кім атрыманая пасада і
далейшы лёс урадніка.

Агаворваючы ва ўступе адсутнасць поўнага пераліку ўраднікаў ВКЛ, аў-
тары адзначылі, што “ідэалам было б улічыць усе пасады, якія падпадаюць пад
формулу “Вялікае Княства Літоўскае”³. Такім чынам, і гэтае выданне ахапіла
далёка не ўсе віды намінацыйных прывілеяў. Па-за межамі кнігі апынуліся на-
мінацыі на мясцовыя пасады (у tym ліку апрацаўваныя Ю. Вольфам прывілеі на

² Zakrzewski A.B. Marszałek powiatowy Wielkiego Księstwa Litewskiego – marszałkiem sejmikowym XVII - XVIII w. // Parlament, prawo, ludzie. Warszawa, 1996. S. 356 – 361. Lulewicz H. Sąd ziemski brasławski w świetle zachowanych ksiąg ziemskich z lat 1603 - 1632 // Miscelanea Historico-Archivistica. T. X. 1999. S. 151 - 161.

³ Urzędnicy centralni i dostońnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV-XVIII wieku. Spisy. Opracowali Henryk Lulewicz, Andrzej Rachuba. Kórnik, 1994. S. 9.

ваводствы). Базавай крыніцай для гэтай працы, як і для папярэдняга сінтэзу, была Метрыка ВКЛ. Кніга Г.Люлевіча і А.Рахубы, хадзя і з'яўляецца найдасканалейшай, а ў пэўным сэнсе, вычарпальнай апрацоўкай асобных матэрыялаў кніг Метрыкі, тым не менш, не дае інфармацыі пра ўсе магчымасці аналізу намінацыйных прывілеяў. Змест намінацыйных прывілеяў на шмат багацейшы за кароткую выбарку, прадстаўленую ў кнізе. Праўда, аўтары яе на большае не прэтэндуюць.

У апошнія гады намінацыйная прывілеі прыцягнула ўвагу беларускіх і украінскіх гісторыкаў. У шэрагу працаў да гэтай праблемы звязана даследчык з Менску Андрэй Радаман⁴. Цікаласць выклікае таксама артыкул Пятра Кулакоўскага пра земскіх ураднікаў Чарнігава-Севершчыны⁵. Апрацоўка спісаў павятовых ураднікаў ВКЛ, аналагічных вышэйзгаданому цэнтральнаму, досьць актыўна вядзеца ў Польшчы і ў Беларусі.

Каштоўнасць намінацыйных прывілеяў, на наш погляд, узрастает пры іх апрацоўцы непасрэдна ў кантэксле першакрыніцы, як яе неад'емнай часткі. Нашу ўвагу прыцягнула прывілеі на мясцовыя (павятовыя) земскія пасады як найменей даследаваная частка намінацый кніг запісаў Метрыкі ВКЛ 1-й паловы 17 ст.

За перыяд з 1599 да 1648 г. у складзе Метрыкі захавалася 38 кніг запісаў (№ 85-122), сярод якіх кнігі запісаў 87, 90, 97, 98, 101, 105, 108, 116 утрымліваюць смаленскія, северскія і лівонскія дакументы. Намінацыйная прывілеі, якія датычачца беларускіх паветаў ВКЛ, хадзя і з'яўляюцца дастаткова шырокім прадстаўленым відам дакументаў, тым не менш, не ва ўсіх кнігах запісаў іх можна сустрэць. Так, за выключэннем смаленскіх, северскіх і лівонскіх кніг, намінацій адсутнічаюць ў кнізе № 94, якая змяшчае прывілеі, пажалаванні, а таксама каралеўскія раешні і па апеляцыях на пастановы магдэбургскіх судоў, № 107,

⁴ Радаман А. Элекцыйныя соймікі Навагародскага павета ў II-і палове XVI ст. // Гісторыя Беларусі: новае ў даследаванні і выкладанні: Матэрыялы Рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі. Мінск, 27 сакавіка 1999 г.: У 2 ч. Мінск., 1999. Ч. 2. С. 109–115; Шляхецкая соймікі і з'езды, як структурная адзінка сістэмы ўлады ў Менскім павеце ў другой палове XVI ст. // Магдэбургскія права на Беларусі: Матэрыялы навуковай канферэнцыі, прысвечанай 500-годдзю выдачы гораду Мінску граматы на магдэбургскія права (Мінск, 26 сакавіка 1999 г.). Мінск, 1999. С. 79–87; Да пытання аб прызначэннях палякаў на дзяржавныя пасады ў Вялікім Княстве Літоўскім у канцы XVI ст. // На шляхах да ўзаемаразумення: Навуковыя зборнік: Шлях да ўзаемнасці. Матэрыялы Міжнароднай канферэнцыі, прысвечанай беларуска-польскаму культурнаму ўзаемадзеянню. (Мінск, 15–16 чэрвеня 1999 г.); Мікалай Крыштоф Радзівіл Сіротка. Матэрыялы Міжнароднай навуковай канферэнцыі, прысвечанай 450-годдзю з дня нараджэння (1549–1616). (Нісвіж, 3–4 верасня 1999 г.); Браніслаў Эпімах-Шыпіла. Чытанні, прысвечаныя 140-годдзю з дня нараджэння дзеяча беларускай культуры, выдаўца, літаратуразнаўца, мовазнаўца, фалькларыста (1859–1934). (Ветрына, 8 верасня 1999 г.). Мінск., 2000 (Беларусіка = Albaruthenika. Кн.15). С. 50–54.

⁵ Кулакоўскій П. Земскія уряднікі Чарнігово-Сівершчыны у 1621–1648 роках // Цэнтральная і Східна Европа ў XV–XVIII століттях: пітання соціально-економічнай історії. До 100-річчя від дня народжэння професора Дмитра Пахілевіча. Львів. С. 113–130.

асноўны змест якой – акты, прадстаўлены ў канцылярыю для засведчвання, № 115, куды патрапілі пераважна лацінамоўныя дакументы, а дамінанту матэрыялы, датычны віленскай капітулы, № 117 з каралеўскім пацверджаннемі прыватных справаў, № 120, складзенай хаатычна з дакументаў 2-й паловы 17 ст., № 122, у складзе якой пераважна прывілеі і пацверджанні.

Адразу адзначым, што не ўсе намінацыі, выдадзеныя ўраднікам ВКЛ ў першай палове 17 ст., захаваліся ў складзе Метрыкі. Яшчэ ў адной з першых рэцэнзій на кнігу Ю. Вольфа адзначалася: “Хто ведае лёсы метрыкі, лёгка зразумее, што ўсіх намінацый знайсці ў яе актах нельга, хоць б таму, што не ўсе кнігі захаваліся”⁶. Нават улічваючы наяўныя пропускі, якія толькі нязначна перашкаджаюць праследжванню паслядоўнасці зймання павятовых ўрадаў, можна сцвярджаць, што кнігі запісаў за адзначаны перыяд захаваліся калі не ўсе, то амаль усе.

У структуры кніг запісаў, якая сама па сабе дастаткова неакрэсленая, намінацыйныя прывілеі не займаюць шмат месца, за пэўнымі выключэннямі (адзначаная кніга № 111). Парадак размяшчэння прывілеяў залежаў ад таго, у якой паслядоўнасці супрацоўнікі канцылярыі запаўнялі старонкі асобнай кнігі: храналагічнай ці па наяўнасці дакументаў, г.з., без нейкай сістэмы. У гэтым сэнсе намінацыйныя дакументы не адрозніваліся ад іншых відаў матэрыялаў Метрыкі.

Асаблівасцю намінацый было тое, што вельмі часта яны выдаваліся каралём цэлымі серыямі, калі адбываліся хуткія змены ў павятовой адміністрацыі ў сувязі з кар'ерным ростам або смерцю аднаго ці некалькіх ураднікаў. Ад парадку запаўнення кніг запісаў залежала, адпаведна, як і куды запісвалі намінацыі. Калі кніга запісаў складалася па прынцыпу храналогіі, то вельмі часта можна сустрэць актыканаваныя запар два-тры і болей намінацыйныя прывілеі, якія датычаць аднаго павета. Актыканаваныя некалькіх прывілеяў на намінацыі ў адным павеце ўплывала на змест дакументаў, бо пісары нярэдка скарачалі змест наступных (другога і г.д.), маючы на ўвазе, што дастаткова азнаёміцца з абставінамі, апісанымі ў першым. Спецыфіка складання кніг запісаў, якая заключалася таксама і ў тым, што спрабы за адзін і той жа год траплялі ў розныя кнігі, абузовіла знаходжанне некаторых намінацый, выдадзеных у адзін час, у некалькіх кнігах.

Нельга не спыніцца на такім істотным аспекте як мова намінацыйных дакументаў. У цэлым адзначым, што ў першай палове 17 ст. старабеларуская мова справаводства канцылярыі ВКЛ пакрысе замянілася на польскую. Выкліканая была такая эвалюцыя рэаліямі тагачаснага жыцця. Як сведчаць матэрыялы Метрыкі першай паловы 17 ст., працэс пераходу да ўжывання польскай мовы пачынаўся ад самой шляхты, бо дакumentы, якія зыходзілі ад яе і фіксаваліся ў Метрыцы, у масе сваёй з кожным годам усё радзей пісаліся па-старабеларуску.

⁶ S...cki Dostojnicy litewscy. Rozbiór krytyczny i uzupełnienie dzieła J. Wolff'a "Senatorowie" // Ateneum. 1886. T. 1. S. 4.

Пералом на карысць шырокага выкарыстання польскай мовы ў справаводстве канцыляры ВКЛ адбыўся ў 20-я гады, а ў 30-40-я старабеларуская мова ўжо толькі эпізадычна сустракаецца на старонках кніг запісаў.

Намінацыйныя прывілеі, ў пэўным сэнсе, мелі сваю спецыфіку. Па-першае, у параўнанні з астатнім масівам дакументаў, іх даўжэй пісалі па-старабеларуску, магчыма таму, што яны зыходзілі ад караля і афармляліся ў канцыляры, дзе фармальна дзяржаўнай мовай павінна была заставацца старабеларуская. Па-другое, намінацыі мелі сваесаблівую моўную іерархію, якая адпавядала знач-насці пасады ў дзяржаўнай сістэме. Традыцыйна прэстыжная для запісаў дакументаў у ВКЛ яшчэ з 16 ст. лічылася лацінская мова⁷. На гэтай мове, абавязковай для адукаванага чалавека таго часу, пісалі мемуары некаторыя магнаты, у tym ліку Альбрэхт Радзівіл, які займаў пасаду канцлера ВКЛ у 1623 – 1656 гг. На лацінскай мове ў кнігі запісаў капіравалі намінацыі на асноўныя цэнтральныя ўрады ў ВКЛ і некаторыя мясцовыя (ваяводства, кашталянія). Акрамя гэтага, палацінску запісваліся намінацыі на пасады ў каталіцкай царкве. Прывілеі на пасады павятовым земскім ўраднікам пісаліся на старабеларускай мове, а пазней, з 20-х гадоў 17 ст., па-польску. У шэррагу выпадкаў намінацыі былі адзіным “стара-беларускім” выключэннем у масе польскамоўных дакументаў.

Даўжэй за іншыя капіраваліся ў Метрыку па-старабеларуску намінацыі на дворнае генеральства. Узросшая патрэба ведання польскай мовы падкрэсліваеца і ў саміх дакументах. Калі яшчэ 10.03.1623 г. у каралеўскім прывілеі на дворнае генеральства пра полацкага шляхціца Яна Ісаініча адзначалася як “письма руского умеетнага”⁸, то прызначанага 21.02.1633 г. дворным генералам у Полацкім і іншых ваяводствах ВКЛ Пятру Жахоўскага дакумент характарызуе ўжо як “права посполито(го) и писма руского и полскога умеетьнаго”⁹. З часу пашырэння польскай мовы ў справаводстве ВКЛ распаўсюджваеца ўжыванне лацінскіх выразаў у дакументах, у tym ліку і намінацыях, што, аднак, не з’яўляецахарактэрным толькі для кніг запісаў Метрыкі¹⁰.

У шэррагу выпадкаў пры капіраванні і пазнейшай апрацоўцы дакументаў пісары дапускалі відавочныя памылкі. Асабліва гэта датычыцца загалоўкаў. Па-раўнанне почыркаў загалоўкаў і асноўных тэкстаў дае магчымасць зрабіць выснову, што яны досыць часта мелі асобнае “аўтарства”. Некаторыя кнігі запісаў цалкам, ці амаль цалкам, змяшчаюць дакументы з пазнейшымі загалоўкамі. Гэтым і тлумачыцца наяўнасць памылак. Такая практика даказваеца таксама наяўнасцю разыходжанняў у назвах і тэксце намінацыйных дакументаў. Боль-шасць памылак або апісак, сярод якіх найчасцейшыя - разыходжанне ў напісанні

⁷ Pietkiewicz K. Wielkie księstwo Litewskie pod rządami Aleksandra Jagiellończyka. Poznań, 1995. S. 18-19.

⁸ Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі ў Менску (далей НГАБ), КМФ-18, вол.1, спр. 100, аа.64.

⁹ НГАБ, КМФ-18, вол.1, спр. 106, аа. 91-91 адв.

¹⁰ Яковенко Н. Підкоморскія книги Правобережнай Украіны кінця XVI-першої половини XVIIст. //

Кніга кіївскага підкоморскаго суду (1584-1644). Кіев, 1991. С.23.

прозвішчаў, паўстала, відаць, з-за няўважлівасці ці неахайнасці таго, хто рабіў копіі і загалоўкі. Як прыклад неадпаведнасці загалоўка асноўнаму тэксту можна прывесці прывілей, дадзены, калі глядзець па зместу, Базылю Копцю на падкаморства берасцейскае ад 23.10.1615 г., але з загалоўкам “Прывілей Лукашу Коптю на кашталанию Берестейскую”¹¹.

У метрыцы сустракаюцца дакументы, загалоўкі да якіх напісаныя як па-старабеларуску, так і па-польску. У кнізе записаў № 93, напрыклад, частка дакументаў, а таксама, намінацыі маюць двайны загаловак – беларускі і польскі. Пры гэтым, менавіта польская загалоўкі маюць пазнейшае паходжанне і прыкметы перакладу са старабеларускай мовы. Часам гэта проста старабеларуская лацінка. Фіксуюцца і прыклады, калі дакumentы, у тым ліку намінацыі, перапісваліся ў кнігі запісаў увогуле без загалоўкаў, што шырока практыковалася пры складанні, напрыклад, кнігі № 92.

Аналіз намінацыйных прывілеяў кніг запісаў першай паловы 17 ст. дазваляе зрабіць істотную заўвагу: за адзначаны перыяд, бадай, самай важнай зменай стала паступовае скарачэнне ці “спрашчэнне зместу асобна ўзятага дакументу”¹².

Набыло эпізадычны характар правіла запісваць у кнігі запісаў пасля намінацыйнага прывілея “універсал”, спецыяльна адрасаваны павятовым абывацелям (шляхце), з паведамленнем пра прызначэнне новага ўрадніка. “Універсал” звычайна ці дубляваў па зместу намінацыйны прывілей, ці скарочана перадаваў змест асноўнага дакументу. У рэдкіх выпадках, “універсал” не толькі мог размяшчацца асобна ад намінацыі і меў адрознную дату, але з’яўляўся нават больш інфарматыўным, чым асноўны дакумент. У якасці прыкладу можна прывесці падрабязны “універсал” да віцебскай шляхты ад 7.02.1641 г. аб абставінах прызначэння на пасаду павятовага пісара Мікалая Кіселя Дарагініцкага¹³, намінаванга яшчэ 8.10.1640 г.¹⁴ Часам супрацоўнікі канцылярыі ўвогуле не абцяжарвалі сябе капіраваннем “універсалаў”, пазначаючи толькі, што ён павінен быць далей. Пазней, з 20-х гадоў, і гэтым сталі грэбаваць, дапісваючы “універсал” толькі ў выключных выпадках.

Змястоўнасць і вельчыня намінацыйнага прывілею залежала ад важкасці пасады і ўмоваў прызначэння на яе. У ВКЛ у 16 – 18 стст. існавала павятовая іерархія ўрадаў, якая часткова паўтарала іерархію цэнтральную і надворную. Усе намінацыі на павятовыя ўрады, як сведчаць дакументы, праходзілі праз працэдуру зацверджання каралём, але не ўсё ў аднолькавай ступені залежала ад волі караля. Усталяваная з другой паловы 16 ст. сістэма павятовой земскай адміністрацыі прадугледжвала наяўнасць як выбарных земскіх урадаў (суддзя,

¹¹НГАБ, КМФ-18, вол.1, спр. 92, аа. 186–186 адв.

¹²Источниковедение: Теория.История.Метод.Источники российской истории. С. 327.

¹³НГАБ, КМФ-18, вол.1, спр.113, аа. 588–588 адв.

¹⁴ Таксама, спр.113, аа. 558 адв.

падсудак, пісар, падкаморы, харужы і, пазней, маршалак), так і нявыбарных (войскі, стольнік, падстолі, а з 1635 г. яшч і чэсьнік, падчашы, скарбнік і мечнік).

Намінацыйны прывілеі на выбарныя земскія ўрады па форме не адрозніваліся ад нявыбарных, але мелі дадатковое апісанне шэрагу абставінаў: хто прызначаў элекцыю, дзе яна адбывалася, хто ўдзельнічаў, каго і як выбралі. У большасці выпадкаў, прыблізна да канца праўлення Жыгімента, намінацыі выбарных ураднікаў утрымлівалі пазначаныя дадатковыя звесткі, а пазнейшыя, выдадзеныя Уладзіславам, абмяжоўваліся толькі згадкай пра абрannе аднаго ці некалькіх электаў, з якіх кароль зацвярджаў чарговага ўрадніка. Цікава, што нават намінацыі на новыя ўрады (чэсьнік, падчашы, скарбнік і мечнік), якія першапачаткова мелі ва ўступе аргументаванне іх увядзення, пры канцы праўлення Уладзіслава яго ўжо не ўтрымлівалі.

Адзначаныя змены сведчылі пра імкненне да пэўнай уніфікацыі намінацыйных дакументаў. Пры гэтым прыкладам, да якога зводзілі намінацыі, быў скарочаны варыант прывілея на нявыбарныя ўрады, існаваўшы да 1635 г. Адзначаныя скарачэнні былі неабходнымі і зразумельні, бо, як адзначаў А.Рахуба, “... ужо ад паловы 17 ст. канцыляры (у ВКЛ іх было дзве) началі “душыцца” пад навалам працы і былі не ў стане справіцца са сваімі абавязкамі, што прывяло да выразнай змены ў форме іх функцыянування”¹⁵. Уніфікацыя дакументаў мела сэнс для таго, хто займаўся іх перапісаннем, але адначасова знізіла інфарматыўнасць намінацый, як крыніц.

За перыяд з канца 16 ст. і да сярэдзіны 17 ст. адбылася яшчэ адна змена, звязаная з паступовым адыходам ад традыцыйной для дакументаў кніг запісаў назвы “прывілей”. Само слова “прывілей” не з’яўляецца абавязковым, тым не менш, яно было найбольш распаўсюджаным на пачатку 17 ст. З часу больш шырокага выкарыстання польскай мовы замест назвы “прывілей” часцей стала ўжывацца слова “кансэнс” (*consens* – “згода”). Ужо ў 30-я гады “кансэнс” стаў самай паўшыранай назвай пацвярджальных дакументаў, афармляючых волевыя ўліченне караля. Кансэнсамі называліся як найболей часта сустракаемыя ў кнігах запісаў каралеўская рашэнні па зямельных пытаннях, так і іншыя віды дакументаў, у тым ліку намінацый. Найбольш верагодна, што назва “кансэнс” прыйшла з практикі вядзення справаводчай дакumentацыі кароннай метрыкі, але, наўрад ці гэта было простым перайманнем. Сама па сабе канцылярская практика была, як адзначалася, адлюстраваннем зменаў жыцця. Зменлівия рэаліі запатрабавалі з’яўленне новых функцыяў дакументаў. Паколькі з канца 16 ст. колькасць дакументаў узрастала, а дзяржаўная машина ВКЛ не была ў стане цалкам кантраляваць пэўныя працэсы, у тым ліку, змены ўладальнікаў дробных зямельных маёмаў, атрыманых на дажывотным праве, і частковую мясцовую земскую адміністрацыю, то ініцыятыва па ажыццяўленні гэтай функцыі ўскладалася на сусідскіні-

¹⁵ Rachuba A. Kancelarie pieczętarzy WKSŁ w latach 1569-1765 // Lietuvos Metrika: 1991-1996 metu tyrinejimai=Lithuanian metrika:Investigetions 1991-1996. Vilnius, 1998. S. 266.

каў маёмасці ці пасады. Адсюль і новая форма як назвы так і зместу. Роля выкананайчай улады, асабліва па дробных пытаннях, зводзілася да выказвання згоды ці адмовы на прапанову. Кароль як прадстаўнік выкананайчай улады апынуўся ў становішчы, калі яго рашэнні залежалі не толькі ад атачэння, але і ад ініцыятывы знізу. Праўда, калі працэдура зацягвалася, то ініцыятыву праяўлялі ўжо ўлады, як гэта зрабіў Уладзіслаў, калі знаходзіўся ў Вільні. Кароль пасля смерці віцебскага харужага Міхала Уніхоўскага вымушаны быў прызначыць элекцыйны соймік на чацвёрты тыдзень з дня выдання распараджэння ад 2.03.1644 г., паколькі пасада ўжо доўгі час не была занята (вакавала)¹⁶.

Намінацыйныя прывілеі з'яўляюцца каштоўнай крыніцай па гісторыі павятовай адміністрацыі і шляхецкага парламентарызму на беларускіх землях ВКЛ. У першую чаргу, трэба адзначыць, што без аналізу намінацыйных прывілеяў кніг запісаў, нельга дакладна прасачыць паслядоўнасць займання пасадаў у павятовай адміністрацыі. Намінацыі ўтрымліваюць, як адзначалася, дасտаткова аднастайную інфармацыю. Аднак, нават гэтыя сціплыя звесткі з'яўляюцца каштоўным дадаткам, калі немагчыма па іншых крыніцах прасачыць лёс той ці іншай асобы. Амаль заўсёды намінацыйныя прывілеі канкрэтныя прычыны, па якіх адбылася змена ўрадніка. Часцей за ўсё новае прызначэнне было следствам смерці старога ўрадніка (намінацыі ў ВКЛ, як вядома, выдаваліся “да жывата”) або, ў лепшым выпадку, пераходу шляхціца на вышэйшы ўрад. У шэрагу выпадкаў змена ўрадніка адбывалася ў выніку адмовы (рэзыгнацыі) апошняга выконваць свае функцыі па розных абставінах. Так, атрымаўшы намінацыю на вайскоўства віцебскае, Міхаіл Невельскі, пакёвы каралевіча Казіміра, прадставіў “обличнє перед нами и у книгъ канцеларый нашое большое ВКЛ” 23.03.1639 г. у Вільні “листь свой доброволный” ад 28.05.1638 г., дзе прычынамі рэзыгнацыі называе адлегласць месца, а таксама занятасць (dla zabaw) на службе каралевічу Казіміру¹⁷. У іншым выпадку, харужы менскі Ян Гладкі “врадъ з себе зложыл”, які з-за старасці болей не мог займаць, што фіксуе прывілей на харузства менскае Янушу Уніхоўскаму ад 25.10.1621 г.¹⁸

Да каштоўных атрыбутаў, праўда, не заўсёды наяўных, намінацыйнага прывілею трэба аднесці згадванне годнасцяў новага ўрадніка. Адзначым, што апісаныя ў прывілеяхі годнасці мелі пэўную дыферэнцыяцыю. Фармальнымі падставамі для зацвярджэння на новай пасадзе былі заслугі, якія тая ці іншая асoba аказвала каралю і дзяржаве. Фактычна, разнастайныя паслугі кампенсаваліся ў форме павятовых урадаў. Найбольш пашыранай фармулёўкай была “за ваенныя заслугі” падчас Валоскай, Інфлянцкай, Маскоўскай экспедыцыі пры Жыгімонце, Маскоўскай пры Уладзіславе ці за асобныя ўчынкі. Так, Гельяш Сухадольскі і Ян Камінскі атрымалі 25.11.1635 г. за абарону мсціслаўскага замка, адпаведна,

¹⁶ НГАБ, КМФ-18, вол.1, спр.114, аа. 455 – 455 адв.

¹⁷ Тамсама, спр. 107, аа. 265–265 адв.

¹⁸ Тамсама, спр. 93, аа. 491 адв. 492.

мсціслаўскае чэсынікаўства і падчаства¹⁹. Слушна тут выглядае выснова, што ўраднікі з вайсковым мінульым стваралі касцякі павятовай земскай адміністрацыі.

Падставай надання ўраду былі і іншыя службы на карысць дзяржавы, ў тым ліку ў скарбе. Юзэф Кланоўскі, пісар гэтай установы, атрымаў за працу стольнікаўства полацкае 23.11.1618 г.²⁰ Фіксуецца ў Метрыцы выпадак, калі павятовую пасаду атрымаў былы супрацоўнік канцылярыі: Станіслаў Альбрыхт Садоўскі прызначаецца 19.06.1644 г. на падстольства берасцейскае “za zaslugi nam u Rzeczypospolitey od lat kilkunastu w kancellariey naszey, iako w innych publicznych przy dworze naszym expeditiach osobliwie w Moskiewskich”²¹.

Захавочваўся і актыўны ўдзел у палітычным (парламенцкім) жыцці. На прыклад, наданне судзейства земскага пінскага Яну Кердзею Грычыне, падсудку пінскаму, 10.02.1643 г., а таксама наданне пісарства земскага пінскага Філону Гадзбскому, падчашаму і падстарасце пінскаму, 29.04.1645 г. абгрунтоўвалася ў прывілеях іх удзелам у сейміках генеральных і партыкулярных²².

Цікава, што досьць часта павятовыя ўрады атрымлівалі каралеўскія сакратары, слугі каралеўскага двара (пакаёвя), слугі каралевічаў.

З часу праўлення Уладзіслава распаўсюджваеца новая падстава надання павятовых урадаў: за прыналежнасць да знакамітага і паважанага роду. Пры гэтым такая фармулёўка выкарыстоўвалася ў матывацыі прызначэння на досьць высокія і адказныя павятовыя пасады: каралеўскі сакратар Пётр Пекарскі быў зацверджаны на судзейства земскага берасцейскае 16.05.1637 г. з чатырох электаў менавіта “względem starożytnosci familiey”²³. Такая ўмова ўжо сама па сабе давала магчымасць каралю адвольна прызначаць патрэбных яму людзей. Імкненне цалкам узалежніць ад сябе наданне ўрадаў можна разглядзяць як досьць прадказальнае ў кантэксле вядомых спробаў Уладзіслава паstryрыць кампетэнцыю каралеўскай улады ў абыход склаўшыхся традыцый²⁴. Пацвярджае гэта і канцлер А.С.Радзівіл, які напісаў пра Уладзіслава: “... кароль па сваёй звычыцы паспешна падзяліў вакансіі...”²⁵.

Амаль заўсёды ў намінацыйных дакументах пазначаеца, што прызначэнне прайшло дзякуючы рэкамендацыі (залецэню) некаторых Паноў Рады і дворскіх ураднікаў (za przyczyną PP Rad y urzędników dwornych)²⁶. Вядома ж, нехта з набліжаных да караля службоўцаў ці магнатаў абавязкова падтрымліваў патрэбных людзей. У большасці выпадкаў паведамленне пра рэкамендацыю мае фармальны характар, бо гаворка не ідзе аб канкрэтных асобах. Але

¹⁹ Тамсама, спр. 111, аа. 442–442 адв., аа. 443–443 адв.

²⁰ Тамсама, спр. 95, аа. 147 адв. 148.

²¹ Тамсама, спр. 114, аа. 577 адв. 578

²² Тамсама, спр. 118, аа. 404–404 адв., спр. 121, аа. 11–11 адв.

²³ Тамсама, спр. 113, аа. 74–74 адв.

²⁴ Wisner H. Władysław IV Waza. Wrocław–Warszawa–Kraków, 1995. S. 65–66.

²⁵ A.S.Radziwiłł. Pamiętniki o dziejach w Polsce. Warszawa, 1980. T. 2 S. 356.

²⁶ НГАБ, КМФ -18, воп. 1, спр. 113, аа. 184–184 адв.

часам у намінацыях пазначаюцца не абстрактныя Паны Рада, а цалкам канк-рэтныя асобы. За намінацыю Мікалая Сухадольскага столнікам месціслаўскім (атрымаў 21.03.1620 г.) прасіў тады яшчэ падканцлер А.С.Радзівіл²⁷. Ён жа пра-соўваў на падсудкоўства пінскага Яна Кердзея Грычыну (атрымаў 20.09.1633 г.), суддзю гродскага пінскага²⁸, а 3.07.1636 г. “za przyczyną Jaśnie Wielmożnego Albrychta Stanisława Radziwiłła” атрымаў віцебскага пісарства Мікалай Гурок²⁹. За згаданага ўжо вышэй пісара скарбу ВКЛ Ю.Кланоўскага прасіў караля Яраш Валовіч, стараста жамойцкі³⁰. Былы дворны, а пазней, земскі падскарбі, з 1618 г. падканцлер ВКЛ, і з гэтага ж году стараста жамойцкі, Я.Валовіч хацеў, віда-вочна, запгёніць будучыню сваім быльм супрацоўнікам. Такую ж падтрымку ад Я.Валовіча меў Станіслаў Раманавіч Бейнарт, калі атрымліваў 13.08.1618 г. прывілеі на скарбове пісарства ВКЛ, і Павел Сжэдзінскі, слуга скарбовы, калі атрымаў юргель на 100 злотых³¹. Прыведзеныя выпадкі з’яўляюцца толькі ілю-страццяй шырока распаўсядженай у той час практикі пратэкцыі ці, магчыма, кліентальных адносінаў і пацвярджаюць тэзіс Антонія Мончака, што ”patronat magnacki silniej niż jakie kolwiek inne zjawisko określał system władzy w tym (Реч Паспалітая-В.Г.) kraju.”³²

Аналіз адклаўшыхся ў Метрыцы намінацыйных прывілеяў пацвярджае выс-новы польскага гісторыка Генрыха Вісынэра: “Лад Рэчы Паспалітай не змяніўся ў гады праўлення Уладзіслава. Па крайнія меры, фармальна.”³³ У Метрыцы фіксу-юцца намінацыі на ўсе вядомыя пасады. Змест намінацыйных прывілеяў пацвярд-жае таксама высновы і іншых даследчыкаў. Так А.Закшэўскі, які вывучаў прабле-му генэзісу і функцыяў такога павятовага ўраду як маршалак, сцвярджаў, што на-ват пасля прыняцця сеймавай канстытуцыі ў 1631 г., якая абавязвала праводзіць па паветах выбары маршалкаў, кароль працягваў прызначаць іх згодна ўласнаму мер-каванню яшчэ некалькі дзесяцігоддзяў³⁴. Намінацыйныя прывілеі на павятовых маршалкаў, дарэчы, гэты ўрад быў не ва ўсіх паветах, даказваюць слушнасць выс-новаў даследчыка, бо ні адзін не ўтрымлівае паведамлення пра элекцыю.

Бадай, самым значным новаўвядзеннем у павятовай адміністрацыі ВКЛ стала з’яўленне ў 1635 г. урадаў чэсьніка, падчашага, скарbnіка і мечніка. Амаль усе першыя прывілеі на новыя павятовыя пасады былі кампактна скапірава-ныя ў кнігу записаў № 111, з-за чаго намінацыі складаюць у яе змесце значную

²⁷ Тамсама, спр. 96, аа. 149–149 адв.

²⁸ Тамсама, спр. 106, аа. 627 адв. 628.

²⁹ Тамсама, спр. 111, аа. 654 адв. 655.

³⁰ Тамсама, спр. 95, аа. 147 адв.148.

³¹ Тамсама, спр. 95, аа. 116–116 адв., аа. 55–55 адв.

³² Mączak A. Klientela. Nieformalne systemy władzy w Polsce i Europie XVI-XVIII w. Warszawa. 1994. S. 5.

³³ Wisner H. Wiadysław IV Waza. S. 112.

³⁴ Zakrzewski A.B. Marszałek powiatowy Wielkiego Księstwa Litewskiego – marszałkiem sejmikowym XVII - XVIII w. S. 356.

частку. Кожны дакумент паведамляе, што кароль Уладзіслаў, “прыхіляючыся да артыкулаў *inter Pacta Conventa ab uraūnannī ūsīch uрадаў Каронных і ВКЛ*”, зацверджаных падчас элекцыі і каранацыі, вырашыў увесці новыя ўрады для шляхціцаў “*za ich cnoty u zaslugi*”. Гэта адначасова пацвярджае наяўнасць, як адметнасцю Кароны і ВКЛ, так і працэсу ўніфікацыі ў межах Рэчы Паспалітай. Цяжка сказаць адназначна, як паўплывала ўвядзенне новых павятовых урадаў, якія мелі хутчэй тытулярныя характеристар, на магчымасці прасоўвання па кар'ернай лесвіцы.

Калі адштурхоўвацца ад датавання дакументаў, то першым па часу: 19.11. (у дакуменце памылкова - 02.) 1635 г., у Варшаве атрымаў прывілей на новы ўрад чэсьніка мазырскага Аляксандра Лавянецкі³⁵. Найбольш маштабная раздача намінацыяў адбывалася 25.11.1635 г., калі былі прызначаныя 27 новых ураднікаў, 29.11.1635 г. адпаведна - 8, 3.12.1635 г. - 7. Разам да канца 1635 г. новыя пасады атрымалі, па даных Метрыкі, 49 шляхціцаў. Пры гэтым кароль раздаваў намінацыі толькі на павятовае чэсьнікаўства, падчаштства і скарбнікаўства. Павятовых мечнікаў Уладзіслава пачаў прызначаць толькі з вясны 1636 г. Першым атрымаў прывілей 6.03.1636 г. на ўрад мечніка вількамірскага Рафала Завіша³⁶. На працягу 1636 г. былі скапіраваныя 11 намінацыяў на павятовае мечнікаўства (ашмяанскае, браслаўскае, вількамірскае, віцебскае, ковенскае, менскае, мсціслаўскае, пінскае, рэчыцкае, троцкае, упіцкае) і 8 намінацыяў на новых чэсьнікаў і скарбнікаў. Такім чынам, за 2 гады ў кнігу запісаў № 111 было занесена 68 прывілеяў, хаця агульная колькасць патэнцыйных урадаў дасягала 88. Улік усіх наяўных прывілеяў за 1635 – 1636 гг., а таксама выданых пазней, яшчэ раз даказвае думку, што кнігі запісаў маюць значныя прафесійныя прыкметы. На прыклад, у кнігах запісаў адсутнічае прывілей на мечнікаўства слонімскага Альбрэхту Макавецкаму, пра якога згадваецца ў намінацыі Мікалаю Кендузежаўскому 24.12.1636 г. на туго ж пасаду³⁷. Гэта ж можна сказаць і пра намінацыю на берасцейскае мечнікаўства Анджэю Шуйскому, ваўкаўскіе мечнікаўства Лукашу Длускаму, аршанскае скарбнікаўства Фабіяшу Стэфану Падбярэзскому і інш. Адсутнасць некаторых прывілеяў тлумачыцца і тым, што ўвядзенне ўрадаў зацягнулася на доўгія гады. Так, толькі 6.03.1642 г. прывілей на полацкае мечнікаўства атрымаў Абрахам Рыпінскі³⁸.

Цікавай адметнасцю ўведзеных у 1635 – 1636 гг. урадаў было тое, што чэсьнікі, скарбнікі і г. д. дастатковая свабодна пераходзілі ў разе патрэбы на больш выгодныя пасады ў іншых паветах, што неаднаразова фіксуюць матэрыялы Метрыкі. Так, лідскія чэсьнікі Хілары Чыж і Павел Данілевіч па чарзе 18.01.1642 г. і 20.12.1646 г. пераходзяць на падсудкоўства віленскага³⁹. Дарэчы, Хілары Чыж

³⁵ НГАБ, КМФ-18, вол. 1, спр. 111, аа. 430–431.

³⁶ Тамсама, спр. 111, аа. 513–513 адв.

³⁷ Тамсама, спр. 111, аа. 735–735 адв.

³⁸ Тамсама, спр. 114, аа. 186–186 адв.

³⁹ Тамсама, спр. 118, аа. 246–246 адв., спр. 121, аа. 160 адв.-161.

пазней 29.08.1646 г. быў намінаваны на віленскага падкаморага⁴⁰. Падчашы мазырскі і войт пінскі Лукаш Ельскі 28.02.1641 г. атрымаў прывілей на пінскую маршалкаўства⁴¹. Рэчыцкі скарбнік Філон Юдыцкі ў 1646 г. апынуўся на пасадзе браслаўскага войскага⁴². Асабліва багаты на прыклады пра разнастайныя “міграцыі” захаваны ў метрыцы матэрыйял па Ашмянскім павеце. У гэты павет на падвышэнне быў прызначаны віленскі чэсьнік Цыпрыян Павел Бжастоўскі, прывілей якому на падстольства Уладзіслаў падпісваў два разы 11.12.1641 г. і 9.01.1642 г.⁴³, а 1.03.1641 г. чэсьнікам ашмянскім стаў Станіслаў Дэмбоўскі, скарбнік наваградскі, па авансе на падстольства старадубскае Альбрыхта Дэмбоўскага, чэсьніка ашмянскага⁴⁴. У сваю чаргу пакінуў пасаду мечніка ў Ашмянскім павеце Казімір Козел Паклеўскі свайму стрыечнаму брату таксама Казіміру Козелу Паклеўскуму, а ўзамен атрымаў стольнікаўства ўпіцкае⁴⁵.

Вельмі рэдка рэгіструючца ў Метрыцы выпадкі пераходу ў іншыя паветы з пасадаў, існаваўшых да 1635 г. Так, з чатырох электаў, абраных на аршанскім элекцыйным сойміку 6.04.1622 г., намінацыю атрымаў 18.04.1622 г. падстолі мсціслаўскі Ян Цханавецкі⁴⁶, а стольнік мсціслаўскі Пётр Казімір Вяжэвіч у абыход усіх павятовых ураднікаў 15.11.1639 г. апынуўся на пасадзе аршанскага маршалка⁴⁷. Юры Ян Зеновіч, стольнік ковенскі, 27.09.1623 г. атрымаў прывілей на падсудкоўства віленскае⁴⁸. Увогуле сярод электаў досьць часта сустракаюцца ўраднікі іншых паветаў. Так, на элекцыйным сойміке, які адбыўся 4.05.1624 г. у Гародні па смерці павятовага падкаморага Юрыя Сцыпіёна Кампа, між іншымі электам быў абраны Фрыдрых Сапега, падкаморы віцебскі, але кароль зацвердзіў на пасаду Кандрата Мялешку, суддзю земскага гарадзенскага⁴⁹.

Намінацыйныя прывілеі, як адзначалася, з'яўляюцца крыніцай па гісторыі шляхецкага парламентарызму. Каштоўная інфармацыя такога роду захоўваецца толькі ў намінацыях на падкаморства, судзейства, падсудкоўства, пісарства, г.зн. там, дзе ёсць апісанне абставінаў выбараў ураднікаў. Парадак выбараў павятовых земскіх ураднікаў, апісаны ў намінацыях 1-й паловы 17 ст., адпавядай патрабаванням Статуту ВКЛ 1588 г. (Раздел 4, артыкул 1)⁵⁰. Згодна з імі, на вызначаныя ваяводам тэрмін у павятовым цэнтры “на месцы звыклом” склікаўся, так званы, элекцыйны соймік, на якім абывацелі павету абіралі ча-

⁴⁰ Тамсама, спр. 119, аа. 497.

⁴¹ Тамсама, спр. 113, аа. 619 адв.-620 адв.

⁴² Тамсама, спр. 119, аа. 479 адв.-480.

⁴³ Тамсама, спр. 114, аа. 141 адв.-142 адв., спр. 118, аа. 242 адв. 243.

⁴⁴ Тамсама, спр. 113, аа. 622 адв.-623.

⁴⁵ Тамсама, спр. 113, аа. 523.

⁴⁶ Тамсама, спр. 93, аа. 512 адв.-513 адв.

⁴⁷ Тамсама, спр. 113, аа. 395.

⁴⁸ Тамсама, спр. 100, аа. 139-140.

⁴⁹ Тамсама, спр. 99, аа. 63 адв.-64.

⁵⁰ Статут Вялікага княства Літоўскага 1588: Тэксты. Давед. Камент. Мн., 1989. С. 138-140.

тырох электаў – прэтэндэнтаў на пасаду. З апошніх кароль мог выбіраць і зацвярджаць аднаго. З дапамогай намінацый можна ўстанавіць, акрамя традыцыйней для іх інфармацыі, дзень правядзення элекцыйнага сойміка і імёны чатырох асобаў, якія выстаўлялі свае кандыдатуры і былі абраныя для прадстаўлення каралю. Тыповым прыкладам можа быць прывілей ад 23.11.1618 г. Крыштаfu Корсаку на падкаморства полацкае, дадзены па смерці князя Януша Друцкага-Сакалінскага. У ім паведамлецца, што 20.11.1618 г. у Полацку адбыўся элекцыйны соймік, дзе былі абраныя чатыры электы: Ян Корсак на Галубічах, харужы полацкі, Крыштаf Корсак, стольнік полацкі, Марцін Гедройц, падстолі полацкі, князь Ян Друцкі-Сакалінскі, стараста усвяцкі⁵¹. Разам у метрыцы за 1612 – 1648 гг. захавалася 9 прывілеяў на выбарныя пасады ў Полацкім ваяводстве, але паводле іх вядомыя толькі трывалыя даты (3.11.1617 г., 20.11.1618 г., 18.04.1621 г.) правядзення элекцыйных соймікаў, якія адбыліся ў Полацку. Па Віцебскаму павету з 6-ці зафіксаваных намінацый ў вядома пра 4 соймікі, па Аршанскому з 12-ці пра 5, па Мінскаму з 10-ці пра 4 і г.д. Раней ужо адзначалася, што не ўсе намінацыі на выбарныя ўрады ўтрымліваюць такія даныя, а ў намінацыйях, выдадзеных ў 30-40 гг., іх шукаць дарэмна. Тым не менш, у такіх намінацыйях заўсёды ёсьць паведамленне пра факт правядзення элекцыі. Варта тут адзначыць, што хаця практична права апошняга слова ў прызначэнні ўрадніка з чатырох электаў належала каралю, вельмі часта ў прывілеях гаворка ідзе пра згоднае абранне шляхтай толькі аднаго прэтэндэнта. Абранымі “згодна” на судзейства земскае менскае на сойміку 27.08.1618 г. адзіным электам ад свайго павету быў Марцін Валадкевіч⁵², на судзейства земскае ашмянскае на сойміку 20.07.1621 г. - Ян Карэйва⁵³, на судзейства земскае аршанскае на сойміку 25.08.1620 г. - князь Іван Барысавіч Лукомскі⁵⁴, на судзейства земскае берасцейскае - Тэадор Станіслаў Букраб⁵⁵ і інш. Прадстаўленне ад павету “za zgodnym obraniem obywatelów” аднаго электа на вакансію прымушала карала фактычна безальтернатыўна пагаджацца з прапановай.

Здараціся выпадкі, калі на пасаду кароль зацвярджаў адразу двух чалавек, што выклікала непараразуменні. Так, у 1640 г. прывілеі на віцебскасе пісарства атрымалі Мікалай Кісель Дарагініцкі і Базыль Шапка Хатольскі, віцебскі гродскі пісар. Уладзіслau вымушаны быў адмовіць Хатольскаму па прычыне таго, што прывілей яму на пісарства меў пазнейшую дату⁵⁶.

Зразумела, што характар інфармацыі, захаваны ў намінацыйных дакументах, можна выкарыстаць для вывучэння кар'ернага росту шляхты. У якасці прыкладу можна ўзяць матэрыялы па Браслаўскаму павету Віленскага ваявод-

⁵¹ НГАБ, КМФ-18, вол. 1., спр. 95, аа. 148–149.

⁵² Тамсама, спр. 95, аа. 119–119 адв.

⁵³ Тамсама, спр. 93, аа. 404–404 адв.

⁵⁴ Тамсама, спр. 93, аа. 338 адв.–339.

⁵⁵ Тамсама, спр. 119, аа. 594 адв.–595.

⁵⁶ Тамсама, спр. 113, аа. 588–588 адв.

ства. Аналіз дакументаў дазваляе сцвярджаць, што найчасцей у першай палове 17 ст. павятовыя пасады тут займалі Рудаміны-Дусяцкія, Масальскія, Падбярэзскія. Для некаторых браслаўскіх шляхціцаў павятовыя пасады сталі добрым плацдармам для далейшага прасоўвання па службовай лесвіцы. Гэтак з пасады маршалка Браслаўскага павету, якую Кшыштаф Рудамін-Дусяцкі займаў з 11.03.1630 г., ён перайшоў на вышэйшую пасаду - кашталянню полацкую⁵⁷. Яшчэ адзін Рудамін-Дусяцкі, Пётр, з пасады падстолія браслаўскага, на якой ён затрымаўся ўсяго 14 месяцаў, пераходзіць на пасаду войскага таго ж павету, а праз 3 гады ён ужо браслаўскі павятовы харужы⁵⁸. У 1639 г. Пётр Рудамін-Дусяцкі атрымаў павышэнне і стаў кашталянам дэрптскім, а 30.12.1643 г. у Метрыцы фіксуецца наданне яму кашталянні смаленскай⁵⁹.

Такім чынам, можна сцвярджаць, што намінацыйныя прывілеі з'яўляюцца каштоўнейшай крыніцай па гісторыі асобных праблемаў мінулага Беларусі. Як спецыфічная частка кніг запісаў Метрыкі яны мелі свае асаблівасці. Пераважна на падставе вывучэння намінацыйных дакументаў можна прасачыць вельмі істотны працэс павялічэння аб'ёму справаводчай дакументацыі ў 17 ст., што пазней паўпльвала на парадак функцыянавання канцылярыі. Наяўнасць шматлікіх пропускаў, выяўленых пры складанні спісаў павятовых ўраднікаў, сведчыць пра недахопы Метрыкі як крыніцы.

Галубовіч Віталь Уладзіміравіч

- ✓ Нарадзіўся 5 лютага 1974 г. у Гародні
- ✓ У 1996 г. закончыў гістарычны факультэт Гарадзенскага дзяржуніверсітэта імя Янкі Купалы
- ✓ Старши выкладчык кафедры гісторыі і сацыялогіі Полацкага дзяржуніверсітэта.
- ✓ *Асноўныя кірункі даследаванняў:*
Крыніцазнаўства і гістарыяграфія гісторыі Беларусі, гісторыя ВКЛ у першай палове 17 ст., Метрыка ВКЛ першай паловы 17 ст.

Адрас:

в. Камасамольская 18 - 912.
21440 г. Новаполацк

⁵⁷ Тамсама, спр. 114, аа. 691-692.

⁵⁸ Тамсама, спр. 93, аа. 305-305 адв., аа. 402, спр. 100, аа. 260-261 адв.

⁵⁹ Тамсама, спр. 114, аа. 323 адв.-324.